

SAFEVÎ KAYNAKLARINA GÖRE I. ŞAH TAHMASP VE KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN DÖNEMİ'NDE AHLAT VE ÇEVRESİNDE SAFEVÎ – OSMANLI SAVAŞLARI

Namık Musalı¹

ÖZET

XVI. yüzyılda Ahlat ve çevresinde vuku bulmuş Safevî – Osmanlı savaşları çeşitli Osmanlı kaynaklarında anlatılmış ve bu bilgiler modern Türkiye tarihçileri tarafından incelenmiştir. Örneğin, Orhan Kılıç, Osmanlı arşiv belgeleri ışığında 1534-1605 yılları arasında Adilcevas ve Ahlat'ın idarî, demografik ve iktisadî durumunu araştırırken konuya temas etmiştir. Rahmi Tekin'in Ahlat Tarihi konulu eserinde yine Osmanlı kaynakları esas alınarak bölgedeki Safevî – Osmanlı mücadelesine de yer verilmiştir. Fakat biz kendi makalemizde bu mevzuyu incelerken başlıca olarak Safevî kaynaklarına, özellikle de Hasan Bey Rumlu'nun "Ahsenü't-Tevârîh", İskender Bey Münşî'nin "Târîh-i 'Âlemârâ-yi 'Abbâsî", Budak Münşî Kazvîni'nin "Cevâhirü'l-Ahbâr", Kadı Ahmed Kumî'nin "Hulâsatü't-Tevârîh", Zeynelabidin Ali Abdi Bey'in "Tekmîletü'l-Ahbâr", Mirzâ Bey Cünâbedî'nin "Ravzatü's-Safeviyye" isimli eserlerine, aynı zamanda Şah Tahmasp'ın tezkiresine baş vurmuşuz ve böylece meseleyi Türkiye tarihçiliğinde araştırılmamış yönüyle ele almaya çalışmışız. Ayrıca İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Oktay Efendiyev, Faruk Sümer, Fahrettin Kırzioğlu, Remzi Kılıç vd. çağdaş tarihçilerin çalışmalarından faydalanmışız.

Anahtar kelimeler: Ahlat, Osmanlı, Safevî, Kanunî Sultan Süleyman, I. Şah Tahmasp, Farsça kaynaklar

---

¹ Doç. Dr. ,Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

SAFAVİD-OTTOMAN WARS İN AKHLAT AND SURROUNDİNGS İN THE PERİOD OF SHAH TAHMASP I AND KANUNİ SULTAN SULEİMAN ACCORDİNG TO SAVAVİD SOURCES

SUMMARY

Safavid – Ottoman Wars which occurred for Akhlat and surroundings in the 16-th century described in various Ottoman sources and their information were investigated by modern Turkish historians. For example, Orhan Kılıç touched to this theme when he researched administrative, demographic and economic situation of Adiljevaz and Akhlat from 1534 to 1605 in the light of Ottoman archive documents. Also Rahmi Tekin in his work on the history of Akhlat gives information about Safavid – Ottoman Wars in this region according to Ottoman sources. But we in our article researched this theme mainly on the basic of Safavid sources, especially such as “Ahsan al-Tavarikh” by Hasan Bey Rumlu, “Tarikh-i Alamara-yi Abbasi” by İskandar Bey Munshi, “Javahir al-Akhbar” by Budaq Munshi Qazvini, “Khulasat al-Tavarikh” by Qazi Ahmad Qumi, “Takmilat al-Akhbar” by Khoja Zeynal Abidin Ali Abdi Bey Shirazi, “Rawzat al-Safaviyya” by Mirza Bey Junabadi and besides these Shah Tahmasp’s memoirs. Thus we tried to deal this subject with the unsought aspect in Turkish historiography. Additionally we used researches of the modern historians such as İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Oktay Efendiyev, Faruk Sümer, Fahrettin Kırzioğlu, Remzi Kılıç and others.

Key words: Akhlat, Ottoman, Safavid, Kanuni Sultan Suleiman, Shah Tahmasp I, Persian sources.

GİRİŞ

Osmanlı – Safevî ilişkileri uzmanı olan Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu konuya ilişkin hâdiseleri etraflıca kavramak ve eksik noktaları ikmâl etmek hususunda Osmanlı kaynaklarının yanı sıra Safevî kaynaklarının da araştırılmasının önemli olduğuna dikkat çekmiştir². Merhum akademisyenin bu değerli tespitinin üzerinden geçen yarım asırdan fazla zaman diliminde Türkiye’de bu yönde pek mühim çalışmalar yürütülmüş ve yayınlar yapılmıştır. Şah Tahmasp ve Kanunî Sultan Süleyman zamanında iki devlet arasında Ahlat ve civarında vuku bulmuş mücadeleyi konu eden makalemizin Safevî kaynakları esas alınarak hazırlanması isteği de buradan doğmuştur. Bu çalışmamızın gerek Ahlat tarihine, gerekse de Safevî kaynaklarına dair incelemelere küçük de olsa katkı sağlayacağını umuyoruz.

Ahlat’ın Bitlis Emirliği ile beraber Azerbaycan merkezli Safevî Devleti’ne bağlanması bu devletin kurucusu olan Şah İsmail’in (1501-1524) hâkimiyeti yıllarına tesadüf etmiştir. 1507 yılı sonbaharında Şah İsmail Maraş ve Elbistan hâkimi Dulkadirli Alaüddevle Bey’e karşı seferden dönerken birkaç gün Ahlat’ta kalmış ve burada ziyafet kurmuştur. Bitlis hâkimi Emir Şeref (Şeref Han), Şah’ın Ahlat civarındaki ordugâhına gelerek itaatini arz etmiştir³. Şah İsmail

² Bekir, Kütükoğlu, *Osmanlı – İran siyasî münasebetleri (1578-1612)*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1993, s.XIII.

³ İsfahanî, Muhammed Yusuf Vâleh. *Huld-i Berîn (İran der rûzgâr-ı Safeviyân)*. Be küşîş-i Mîr Hâşim Muhaddis. Tahran: Bünyâd-i Mevkûfât-ı Dr. Mahmud Afşar, 1372, s.161; Bidlîsî, Şeref Han b. Şemseddin. *Şeref-nâme*. Be ihtimâm-i Vladimir Velyaminov-Zernov. Tahran: İntişârât-ı Esâtîr, 1377, I. c., s.409; Handemir, Giyâseddin ibn

döneminin resmî tarihçisi İbrahim Eminî, Ahlat'ı “*cennet misali bir mekân*” adlandırmakta ve orada yetişen elmanın gönül çekici olduğunu belirtmektedir. Şah İsmail, Ahlat'ta bulunduğu sıralarda Ahlat elmasının yetiştiği zaman olduğu için Şah kendisine elma toplanmasını emretmiştir⁴. Şah İsmail döneminin diğer bir tarihçisi Gıyâseddin Handemir, Van gölünü Ahlat gölü diye tanımlamaktadır⁵. Bu bilgiler Ahlat'ın önemini gözler önüne sermektedir.

1515 yılında terkinde Ahlat'ın da bulunduğu Bitlis Emirliği Safevî Devleti'nden ayrılarak Osmanlı'ya bağlanmıştır⁶. Safevî tarihçileri Sultan Selim'in “*Ahlat'a kadar Azerbaycan'ın bazı yerlerini fethettiğini*” yazıyorlar⁷. Bundan öfkelenen Şah İsmail kendi komutanlarından Kurt Bey'i Ahlat ve Bitlis üzerine gönderse de, Safevî birlikleri Osmanlı yanlısı olan Kürt emirlerinin direnişiyle karşılaşmış ve geri dönmek zorunda kaldılar⁸. Böylece Ahlat üzerindeki sekiz yıllık Safevî hâkimiyeti sona ermiş, bölge Osmanlı yönetimi altına geçmiştir. Fakat Safevîler'le Osmanlılar'ın Ahlat uğruna mücadelesi bununla son bulmamış, bu çatışma Şah İsmail'in oğlu Şah Tahmasp (1524-1576) ve Yavuz Sultan Selim'in oğlu Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde şiddetli bir şekil almıştır.

1. 1532 yılında Ahlat sorunu

1531 yılında Safevîler'in Azerbaycan Beylerbeyisi görevinde bulunan Ulama Han Tekelü'nün Şah'a karşı isyan ederek Osmanlı'ya iltica etmesi Safevî – Osmanlı savaşlarında yeni bir sayfanın açılmasıyla sonuçlanmıştır. Sultan Süleyman'a sığındıktan sonra Ulama Han, eğer Sultan'ın becerikli komutanlarından biri kendisine yardım etmek için verilirse, o zaman Bitlis, Van, Vostan, Ahlat da dâhil olmak üzere Van gölü havzasının ele geçirileceğini, daha sonra da tedricen Azerbaycan memleketinin tamamının Kızılbaşların elinden alınabileceğini

---

Humâmeddin el-Hüseynî. *Târîh-i Habîbü's-Siyer*. Bâ mukaddime-yi Celâleddin Hümâyî. Tahran: İntişârât-ı Hayyâm, 1380, IV. c., s.488-489.

⁴ Herevî, Emir Sadreddin İbrahim Eminî. *Futûhât-i Şâhî (Târîh-i Safevî ez âğâz tâ sâl-i 920 hicrî-yi kamerî)*. Tashîh-o ta'lik-o tevzîh-o izâfât: Muhammed Rıza Nesîrî. Tahran: Encümen-i Âsâr ve Mefâhîr-i Ferhengî, 1383, s.281.

⁵ Handemir, Gıyâseddin ibn Humâmeddin el-Hüseynî. *Târîh-i Habîbü's-Siyer*, IV. c., s.662.

⁶ Fahrettin Kırzıoğlu, *Osmanlıların Kafkas-ellerini fethi (1451-1590)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993, s.129.

⁷ Hasan Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*. Tashîh ve tahşiyeye: Abdülhüseyn Nevâî. Tahran: İntişârât-ı Esâtîr, 1389, III. c., s.1492; İsfahânî, Muhammed Yusuf Vâleh. *Huld-i Berîn*, s.377.

⁸ Şahin, Mustafayev, Vostoçnaya Anatoliya ot Akkoyunlu k Osmanskoy imperii. Moskva: Vostoçnaya Literatura, 1994, s.45.

beyan etmiştir⁹. Ayrıca Ulama Han, Bitlis hâkimi Şeref Han'ın Şah Tahmasp'tan yana olduğunu söylemiş ve bunun üzerine Sultan, Bitlis Emirliği'ni resmen kaldırarak, orasını zaptetmek üzere Ulama'yı Paşa unvanıyla Bitlis Beylerbeyliği'ne tayin etmiştir. Bu da Şeref Han'ın Tebriz'deki Safevî sarayına iltica etmesiyle sonuçlanmıştır¹⁰.

Şeref Han, Ahlat'ı ve kendine bağlı bazı diğer kaleleri Ruzekî aşiretinin ileri gelen ağalarına bırakarak, Şah Tahmasp'tan yardım istemeye gitmiştir. 1532 yılında Ulama Han Tekelü ve Osmanlı'nın Diyarbakır Beylerbeyisi Fil Yakup Paşa, Safevîlerin hâkimiyeti altına geçmiş Şeref Han'a ait Bitlis kalesini kuşattıkları için Şah Tahmasp Ahlat'a kadar gelmiş, bunu duyan Ulama Han ve Fil Yakup Paşa Bitlis kuşatmasını kaldırarak geri çekilmişlerdi¹¹. Ulama ve Fil Yakup'un Bitlis'ten çekildiklerini Kara Yadigar Bitlis'ten gelerek Ahlat'ta Şah'a iletmiş, bol bol bahşişler almıştı. Bu nedenle Şeref Han, Şah Tahmasp'a Ahlat'ta üç gün boyunca ziyafet vermişti¹². Şah Tahmasp 21 Eylül 1532 tarihli bir fermanla Bitlis, Ahlat, Muş ve Hıms eyaletlerinin valiliğini Şeref Han'a havale etti¹³. Fakat 21 Ekim 1533 tarihinde Şeref Han, Bitlis'te Ulama Paşa ile savaşta öldürüldü¹⁴. Kış mevsiminde Halep'te bulunan Başvezir İbrahim Paşa, Safevîler'e itaatlerini arz etmiş olan Ahlat ve Van gölü havzasındaki bazı diğer kalelerin beylerini kendi tarafına çekmeyi başardı. Kale muhafızları olan Kürt beyleri önceden varılmış anlaşma üzerine kaleleri Osmanlı Devleti'ne teslim etiler. Bu kalelerin anahtarları 1534 yılının ilkbaharında Halep'ten Diyarbakır'a gelmiş olan Başvezir İbrahim Paşa tarafından Azerbaycan üzerine yürüyen Sultan Süleyman için gönderildi¹⁵.

⁹ Cunâbedî, Mirzâ Bey. *Ravzatu's-Safeviyye*. Be küşîş-i Gulâm Rıza Tabâtabâyî Mevd. Tahran: İntişârât-i Danişgâh-i Tahran, 1378, s.414.

¹⁰ Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-ellerini fethi*, s.129.

¹¹ Bidlîsî, Şeref Han b. Şemseddin. *Şeref-nâme*, II. c., s.179; KILIÇ, Remzi. *Kanunî devri Osmanlı – İran münasebetleri (1520-1566)*. İstanbul: İQ Kültür Yayıncılık, 2006, s.157-158.

¹² Bidlîsî, Şeref Han b. Şemseddin. *Şeref-nâme*, I. c., s.424-425.

¹³ Bidlîsî, Şeref Han b. Şemseddin. *Şeref-nâme*, I. c., s.429; KIRZIOĞLU, Fahrettin. *Osmanlıların Kafkas-ellerini fethi*, s.129-130.

¹⁴ Oktay, Efendiyev, *Azerbaycan Safevîler Devleti*. Bakü: Şark-Garp Neşriyatı, 2007, s.75; Rahmi, Tekin, *Ahlat Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2000, s.120.

¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*. II. c. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s.331; İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. II. c. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971, s.163; Fahrettin, Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-ellerini fethi*, s.138-139; Remzi, Kılıç, *Kanunî devri Osmanlı – İran münasebetleri*, s.171.

2. 1535 yılında Ahlat savaşları

Sultan Süleyman'ın 1534-35 yıllarında Safevîler'e karşı gerçekleştirdiği İrakeyn seferinin sona ermesi ve Osmanlı kuvvetlerinin Azerbaycan'dan çekilmesi, Van gölü havzasına ve aynı zamanda Ahlat'a tekrar Safevî akınlarının başlamasına yol açtı.

Sultan Süleyman, Azerbaycan'dan dönerken 5 Ağustos – 29 Eylül 1535 tarihleri arasında Ahlat'ta durmuş, daha sonra buradan ayrılarak Diyarbakır'a gitmiştir¹⁶.

Osmanlı Sultanı'nın Tebriz'den Ahlat'a gittiğini öğrenen Şah Tahmasp 1535 yılının sonbaharında Menteşe Sultan Şeyhlü Ustaclu, Emir Bey İnak Rumlu, Mühürdar Şahkulu Halife Dulkadir, Budak Han Kacar, Sarı Pire Ustaclu'nun oğlu Sadreddin Han, İsa Bey Musullu'nun oğlu Muhammed Emin Bey Sofracı gibi komutanlarını kardeşi Behram Mirzâ öncülüğünde Van gölü havzasına göndermiş, kendisi de onların ardınca yola çıkmıştır. Daha sonra Sultan Süleyman'ın Diyarbakır'a gitmek üzere Ahlat'tan ayrıldığını duyan Şah Tahmasp Ahlat'ı ele geçirmek için faaliyete başlamıştır¹⁷.

Ahlat üzerine akınların yapılmasında Ustaclu oymağının askeri birlikleri önemli rol üstlenmişler. Daha Şah Erciş'e geldiği sıralarda buradan Ahlat'ı ve Muş'u yağmalamak üzere bu oymaktan olan üç komutanını – Abdullah Han'ı, Bedir Han'ı ve Menteşe Sultan'ı göndermiştir¹⁸. Öncü birliklerin ardınca Şah Tahmasp'ın komutası altındaki Safevî ordusu Ahlat'a varmış ve böylece Ahlat yöresi tekrar Safevî yönetimi altına geçmiştir¹⁹.

Şah'ın bu seferinde Erciş, Van, Ahlat ve Vostan'ın çevresiyle beraber fethedildiğini yazan Mirzâ Bey Cunabedi, “o vilayetin valiliğinin Van kalesi kutvalliğiyle birlikte Sufi Oğlu adıyla meşhur olan Ahmed Han Ustaclu'ya verildiğini” belirtiyor²⁰.

Fakat O.Efendiyevev 1535 operasyonları sonucunda Şah askerlerinin sadece Van ve Erciş bölgelerinde tutunmayı başardıklarını yazıyor²¹. F.Kırzioğlu da 1535'te Erciş'in Safevîler'de,

¹⁶ Rahmi, Tekin., *Ahlat Tarihi*, s.121-122.

¹⁷ Şîrazî, Hâce Zeynel Abidin Ali Abdi Bey. *Tekmiletü'l-Ahbâr (Safevî devri – Şah İsmail ve Şah Tahmasp devirlerinin tarihi)*. Fars dilinden tercüme, mukaddime ve şerhler: Ebülfez Rahimli. Bakü: Elm, 1996, s.75,78,; Bidlîsî, Şeref Han b. Şemseddin. *Şeref-nâme*, II. c., s.185-186.

¹⁸ Bidlîsî Şeref Han b. Şemseddin. *Şeref-nâme*, I. c., s.442.

¹⁹ Kazvinî, Budak Münşî. *Cevâhîrü'l-Ahbâr (bahş-i târîh-i İnan ez Karakoyunlu tâ sâl-i 984 hicrî-yi kamerî)*. Mukaddime-yo tashîh-o ta'likât: Muhsin Behrâmnejâd. Tahran: İntişârât-i Mîrâs-i Mektûb, 1378, s.176.

²⁰ Cunâbedî Mirzâ Bey. *Ravzatu's-Safeviyye*, s.435; ayrıca bkz.: Şîrazî, Hâce Zeynel Abidin Ali Abdi Bey. *Tekmiletü'l-Ahbâr*, s.78.

²¹ Oktay Efendiyevev., *Azerbaycan Safevîler Devleti*, s.79.

Adilcevaz'ın ise Osmanlı elinde kalmış olduğunu yazarak, bu bilgiyi teyit edecek nitelikte açıklama vermektedir²². Ayrıca Adilcevaz ve Ahlat konusunda XVI. yüzyıla ait arşiv belgelerini detaylı bir şekilde inceleyen O.Kılıç, Şah Tahmasp'ın operasyonlara son vererek 1535-36 yılının kışını Tebriz'de geçirdiğini belirttikten sonra şöyle bir tespitte bulunmaktadır: “*Bu olaylardan sonra, Van'da Safevî idaresinin yeniden sağlandığı görülmektedir. Ancak Adilcevaz ve Ahlat'ın Osmanlı idaresinde kaldıkları anlaşılmaktadır. Zira 1540 yılında (Osmanlılar tarafından) yapılan tahrirde Ahlat ve Adilcevaz'ın tahrir tabi tutulduğu ve Adilcevaz sancakbeyliğini Bekir Bey'in yürüttüğünü görmekteyiz*”²³. 1534 yılında Osmanlı hâkimiyeti altına giren Ahlat, XVI. yüzyıl boyunca Adilcevaz Sancağı bünyesinde yer almıştır²⁴. Böylece 1535 yılında Şah ordusunun Ahlat'a kadar varmasına rağmen burayı kendi kontrolü altında tutamadığını söyleyebiliriz.

3. 1548 yılında Ahlat savaşları

Sultan Süleyman'ın Azerbaycan üzerine üçüncü seferinin ardından, 1548 yılının Ağustos ve Ekim ayları arasında Şah Tahmasp Doğu Anadolu'da operasyonlar yürüttüğü zaman Şahkulu Sultan Afşar komutasındaki kuvvetli bir askerî birliği Ahlat yöresine akın yapmak için göndermiştir. Onlar Ahlat'ın tüm aşiretlerini yağmalamış ve yaklaşık 5 bin at, 100 bin koyun ve 50 bin inek ele geçirerek, ganimetlerle birlikte sağ salim geri dönmüşlerdir²⁵. Aynı operasyonlar sırasında ikinci kez Dulkadir oymağından olan Ali Sultan Tatıoğlu, Şah Tahmasp'ın kendi Tezkire'sinde yazdığına, Hasan Bey Rumlu'nun ve Kadı Ahmed Kumî'nin de teyit ettiklerine göre 2 bin, İskender Bey Münşi'nin ifade ettiğine göre ise 10 bin kişilik bir kuvvetle tekrar Ahlat, Güzeldere ve Adilcevaz üzerine saldırı yapmaya gönderilmiştir²⁶.

²² Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-ellerini fethi*, s.185.

²³ Orhan Kılıç, *XVI. yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat (1534-1605)*. Ankara: Tamga Yayıncılık, 1999, s.10.

²⁴ Kılıç, *XVI. yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat*, s.XXIII.

²⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, III. c., s.1320-1321; el-KUMÎ, Kadı Ahmed b. Şerefeddin el-Hüseyin el-Hüseyinî. *Hulasatu't-Tevârih*. Tashih: İhsan İsrâkî. Tahran: İntişârât-i Danişgâh-i Tahran, 1383, I. c., s.330; Türkman, İskender Bey Münşi. *Târih-i 'Âlemârâ-yi 'Abbâsî*. I. c. Farsçadan tercümenin, ön sözün, şerhlerin ve göstericilerin müellifleri: O.Efendiyev ve N.Musalı. Bakü: Tahsil Neşriyatı, 2009, s.170-172; Efendiyev, Oktay. *Azerbaycan Safevîler Devleti*, s.88; Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-ellerini fethi*, s.190; Kılıç, *Kanunî devri Osmanlı – İran münasebetleri*, s.273.

²⁶ *Şah Tahmasp'ın Tezkiresi*. Fars dilinden tercüme ve mukaddime: Ebülfez Rahimov. Bakü: Azərneşr, 1996, s.60; Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, III. c., s.1321; el-Kumî, Kadı Ahmed b. Şerefeddin el-Hüseyin el-Hüseyinî. *Hulasatu't-Tevârih*, I. c., s.331; Türkman, İskender Bey Münşi. *Târih-i 'Âlemârâ-yi 'Abbâsî*. I. c., s.172.

Şah Tahmasp'ın birçok diğer askerî seferlerine katılmış olan saray memuru Budak Münşî Kazvînî bu sefer sırasında Şah ordusunun durumu konusunda şöyle yazar: “Çok hakir birisi olan ben müellif tüm seferlere katılsam da, hiçbir zaman böylesine ihtişamlı ve donanımlı bir ordu görmedim”. Aynı yazar bu sefer sırasında Doğu Anadolu'nun bazı diğer yerleri gibi Ahlat'ın da “muzaffer askerlerin (Safevî askerlerinin) ayakları altında kaldığını” ifade eder²⁷.

Şah Tahmasp 1548 seferi zamanı Ahlat kalesini fethetmese de, askerleri tarafından bölgeye büyük zarar verildi.

4. 1552 yılında Ahlat savaşları

Osmanlı komutanlarından İskender Paşa'nın defalarca Safevî sınır bölgelerine saldırılarına karşılık vermek amacıyla Şah Tahmasp 1552 yılının Ağustos ayından 1553 yılının ilkbahar başlarına kadar yedi ay boyunca muazzam bir ordu ile Doğu Anadolu'da operasyonlar yürüttü. Bu operasyonlar sırasında vuku bulan önemli olaylardan biri de Safevî askerlerinin ağır bir mücadelenin ardından Ahlat kalesini almaları olmuştur.

İlk önce Safevîler'in yanında yer alan Bitlis emiri Şemseddin Han, Şah tarafından Ahlat üzerine gönderildi. Onun birlikleri Ahlat'ta yaklaşık yüz civarında Osmanlı askerini katlederek, 30 bin koyun, 10 bin sığır, 3 bin at ele geçirdiler. Safevî askerleri etrafı yakıp yıktılar²⁸.

Bunun ardından Şah Tahmasp'ın öncüllüğündeki Safevî ordusu H. 959 senesinin Ramazan ayında (21.08-19.09.1552) Ahlat'ı kuşattı. Kimi Safevî müverrihleri Ahlat kalesinin sağlam ve metin bir kale olduğundan söz ediyorlar: “Orası öylesine metin bir kaledir ki yüce dağlar onun yanında kum tepesine benziyorlar ve o kadar yüksektir ki gökyüzüyle beraberlik yapmaktadır... Uçan şahin her ne kadar yükseklere uça bile onun en alçak eteğine bile varamıyor”²⁹. Hasan Bey Rumlu, Ahlat kalesini Farsça mısralarla vasıflandırmaktadır. Bu mısraların Türkçe çevirisini burada sunmayı uygun bulduk:

“Gökyüzünün başına çıkmış bir taş kayadır,
O, dalgaları defeden sağlam bir granit gibidir.

²⁷ Kazvînî, Budak Münşî. *Cevâhirü'l-Ahbâr*, s.202; ayrıca bkz.: Şîrâzî, Hâce Zeynel Abidin Ali Abdi Bey. *Tekmiletü'l-Ahbâr*, s.93-94.

²⁸ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, III. c., s.1351; el-Kumî, Kadı Ahmed b. Şerefeddin el-Hüseyn el-Hüseynî. *Hulasatu't-Tevârih*, I. c., s.354; Efendiyev, *Azerbaycan Safeviler Devleti*, s.92; Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-ellerini fethi*, s.212-213.

²⁹ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, III. c., s.1351-1352; ayrıca bkz.: el-Kumî, Kadı Ahmed b. Şerefeddin el-Hüseyn el-Hüseynî. *Hulasatu't-Tevârih*, I. c., s.354.

*Elburz'a benziyor onun her taş parçası,
Nakışlı sema onun üzerinde sanki bebirdir.
Eğer birisi onun üzerine çıkarsa,
Ecelin eli o kişiye ulaşamaz”³⁰.*

Safevî ordusu yanına top ve tüfek almaya da, kaleyi almakta kararlıydı³¹. Ahlat'ın savunmacıları kalenin sağlam oluşuna güvenerek direniş göstermeği karara aldılar. Safevî askerleri kalenin etrafını sımsıkı sardılar ve kalkanları başlarına tutup saldırıya geçtiler. Bir kaç gün içinde gece gündüz boyunca süren ağır mücadelenin ardından Safevî birlikleri Ahlat şehrinin barikatlarını ele geçirdiler. Osmanlı askerleri tamamen Ahlat kalesinin içine sığındılar. İçeridekiler kaleyi savunmaya başlayarak, birkaç gün boyunca kuvvetleri ve yetenekleri yettiği kadar savaştılar. Sonunda Safevî ordusunun lağımcıları yer altından lağım atarak hisarın burçlarından birini yıktılar. Bu sırada ilginç bir olay vuku buldu. Yüksek kale burcundan düşen bir savunmacı hayatta kalmayı başardı. Kale reisi durumun çaresiz olduğunu görünce arabulucular gönderdi ve kaleyi teslim etti. Safevî askerleri Şah'ın emri üzerine Ahlat kalesini yerle bir ettiler. Safevî komutanları Ahlat çevresini basıp ganimetler ele geçirdiler ve etrafı yakıp yıktılar³².

Kadı Ahmed Kumî, Ahlat'ın Ramazan ayında fethedildiğini yazmaktadır³³. Şah Tahmasp da kendi tezkiresinde Ahlat'ın fethine yer vermiştir: “*Kerametli Receb ayında (23.06-22.07.1552) o tarafa doğru yola çıktık. Mübarek Ramazan ayında (21.08-19.09.1552) Ahlat'taydık. Şemseddin Han'ın bahçesini satın alıp, orada oruç tuttuk*”³⁴.

Safevî tarihçilerinden Zeynelabidin Ali Abdi Bey, Ahlat'ın fethinin ardından Şah Tahmasp'ın şehir halkına iyi davrandığını ve onların güvenliğini sağladığını ifade etmektedir: “*Şehir fethedildi. Kale halkı zor duruma düştü. Onların “el-aman”, “el-aman” diye haykırışları gökyüzüne ulaştı. Şah kale halkının bu hâline şefkat ve merhamet etti. Korucubaşı Sevindik Bey'e*

³⁰ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, III. c., s.1352; ayrıca bkz.: el-Kumî, Kadı Ahmed b. Şerefeddin el-Hüseyn el-Hüseynî. *Hulasatu't-Tevârih*, I. c., s.354. Fakat az sonra sunacağımız örnekler aracılığıyla Zeynelabidin Ali Abdi Bey ve Şeref Han Bitlîsî gibi bazı tarihçilerin Erciş kalesinin Ahlat kalesinden daha sağlam olduğunu ve Ahlat kalesinin yumuşak zemin üzerinde kurulduğunu ifade ettiklerini göreceğiz.

³¹ Şîrâzî, Hâce Zeynel Abidin Ali Abdi Bey. *Tekmiletü'l-Ahbâr*, s.100.

³² Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, III. c., s.1352-1353; el-Kumî, Kadı Ahmed b. Şerefeddin el-Hüseyn el-Hüseynî. *Hulasatu't-Tevârih*, I. c., s.354-355; TÜRKMAN, İskender Bey Münşi. *Târih-i 'Âlemârâ-yi 'Abbâsî*. I. c., s.176-178.

³³ el-Kumî, Kadı Ahmed b. Şerefeddin el-Hüseyn el-Hüseynî. *Hulasatu't-Tevârih*, I. c., s.355.

³⁴ *Şah Tahmasp'ın Tezkiresi*, s.67.

ve büyük koruculara kalenin kapısında durmaları ve muzaffer askerlerin kale halkından hiçbir kimseye dokunmasına fırsat vermemeleri emredildi. Onlara kendi kadınları, çocukları, malları, hayvanları, yiyecekleri ve yedekleri ile çıkıp, diledikleri yere gitmek için izin verildi. Böylesine bir merhamet hiçbir kimseden, hiçbir zaman duyulmamış ve görülmemiştir". Abdi Bey bu olaydan sonra fethedilmiş Erciş kalesinin Ahlat kalesinden daha sağlam olduğunu ifade eder³⁵.

Yine Safevî dönemi tarihçilerinden olan Mirzâ Bey Cünâbedî, Ahlat'ın fethinin ardından Şah'ın şehir halkının canına ve malına aman verdiğini belirtmektedir: "*Belli bir süre geçtikten sonra kuşatılmışlar savunma ve direniş göstermenin kendi imkânlarını aştığını görünce canları ve malları için aman dilediler. Dünyayı fetheden padişah, evliyalar serdarı olan Aliyyü'l-Mürtezâ Aleyhisselâm'ın kelâmına uyarak, onların zor durumuna acıyıp merhamet gösterdi, onları serbest bıraktı, din mücahitlerinin onların mallarını tasarruf etmelerine, canlarına zarar vermelerine ve yollarını kesmelerine engel oldu. Kaleyi ise kendisinin cesur adamlarından birine teslim etti*". İsmi zikrettiğimiz yazar kendi eserinde Şah Tahmasp'ın Ahlatlılara merhameti konusunda bir şiir parçasına da yer vermiştir ve burada aynı şiirin Türkçe çevirisini sunuyoruz:

*"Eğer kendi düşmanını yensen,
Onu affet, çünkü suçsuz kimse yoktur.
Ve eğer ona kimse şefahtçi olmazsa,
Senin zaferin onun şefahtçisi olsun"*³⁶.

Bitlis hâkimleri soyundan gelen Şemseddin Han'ın oğlu Şeref Han Bitlisî, Osmanlı hizmetinde bulunduğu sıralarda kaleme aldığı "*Şeref-nâme*" isimli eserinde Safevî Şahı'nın Ahlat halkına iyi davrandığını ve onların güvenliğini sağladığını teyit etmektedir: "*Bu yılın (H. 959 senesinin) Ramazan ayında Şah Tahmasp Van vilayetini fethetmek amacıyla sefere çıktı. O, Ahlat kalesini kuşattı. Kale yumuşak taş üzerine inşa edildiği için lağımçılar oraya yaklaştılar ve lağım açmaya başladılar. Kuşatılmışlar canlarına aman verilmesi için rica ettiler ve onların bu isteği kabul edildi. Bu yüzden aynı günde onlar kaleyi teslim ettiler. Şah Tahmasp onlara refakat etmek için kendi adamını göndererek, onların güvenli bir şekilde Bitlis'e ulaşmalarını sağladı, kaleyi ise tahrip ettirdi"*³⁷.

³⁵ Şirâzî, Hâce Zeynel Abidin Ali Abdi Bey. *Tekmiletü'l-Ahbâr*, s.100.

³⁶ Cünâbedî, Mirzâ Bey. *Ravzatu's-Safeviyye*, s.534-535.

³⁷ Bidlisî, Şeref Han b. Şemseddin. *Şeref-nâme*, II. c., s.205.

Bazı Osmanlı tarihçileri Kızılbaşlar'ın Ahlat kalesinin teslimi sırasında katliam yaptıkları, hatta çoluk çocuğu bile kılıçtan geçirdiklerini iddia etseler de³⁸, dönemin Farsça kaynakları bu bilgilerin gerçeği yansıtmadığını ortaya çıkarıyor. F.Sümer'in belirttiği gibi, Şah Tahmasp'ın Doğu Anadolu'da gerçekleştirdiği yağma ve tahrip akınlarının bir amacı burayı oturulması ve geçilmesi imkânsız bir bölge hâline getirerek, Osmanlılar'ın Safevîler üzerine yapacakları seferlere engel olmak, diğer bir gayesi ise Osmanlı Sultanı'nı barışa zorlamaktır³⁹. Şunu da eklememiz gerekir ki Doğu Anadolu topraklarında vuku bulan bu savaşlarda sivil halkın her iki taraftan zarar gördüğü muhakkaktır. Fakat 1552 yılında Şah ordusunun Ahlat'ta katliam yaptığı sağlam bilgilerle doğrulanmamaktadır. Tam tersine, Şah Tahmasp Ahlat halkının güvenliğini temin etmek için Korucubaşı Sevindik Bey Afşar'ı görevlendirmiş ve o da bu görevini başarıyla yerine getirmiştir. Ayrıca dönemin Hindistan kaynakları bile Ahlat kalesinin fethinin ardından oranın ahalisine aman verildiğini belirtmektedirler⁴⁰.

Şah Ahlat'ta bulunduğu sırada oğlu İsmail Mirzâ'yı kalabalık bir orduyla göndererek, İskender Paşa'yı Erzurum civarında yenmeyi başardı⁴¹. Şah, Ahlat'tı terk edip Erciş'e yöneldiği sırada İsmail Mirzâ muzaffer bir şekilde babasının ordusuna katıldı⁴².

Ahlat bölgesinde Safevî ve Osmanlı birlikleri arasında son çarpışmalardan biri 1552 yılının sonbaharında yaşanmıştır. Şehzade İsmail Mirzâ'nın İskender Paşa ile savaşa gönderildiği sırada Osmanlı'nın Adilceviz kalesi muhafızlarının maaşlarını ödemek için on eşek yükü (harvâr) altın getirildiği konusunda haber ulaşıyor. Bunun üzerine Şah Tahmasp, kendi komutanlarından Bektaşoğlu'nu yüz elli korucuyla birlikte bu altınları ele geçirmekle görevlendiriyor. Adilceviz hâkimi olan Yularkıstı Sinan Paşa oğlu Mustafa Bey, Safevî askerlerinin bu saldırısının karşısını almak için yaklaşık üç yüz savaççı gönderiyor. Ahlat

³⁸ Bkz.: Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-ellerini fethi*, s.215; KILIÇ, Remzi. *Kanunî devri Osmanlı – İran münasebetleri*, s.298; Nazmi, Sevgen, *Anadolu kaleleri*. I. c. Ankara: Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, 1959, s.32.

³⁹ Faruk, Sümer, *Safevî devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu türklerinin rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s.67.

⁴⁰ Tetevî, Kadı Ahmed ve Kazvînî, Âsef Han. *Târih-i Elfî*. Be tashîh-i Gulâm Rıza Tabâtabâ-yi Mecd. Tahran: İntişârât-i Elmî ve Ferhengî, 1382, VIII. c., s.5715.

⁴¹ Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-ellerini fethi*, s.213-214.

⁴² Kazvînî, Mirzâ Muhammed Tâhir Vahîd. *Târih-i Cihânârâ-yi 'Abbâsî*. Mukaddime, tashîh ve ta'likât: Seyyid Said Mir Muhammed Sadık. Tahran: Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsânî ve Mutâliât-i Ferhengî, 1383, s.55.

yöresinde Safevî korucuları onları yenerek, kırk yedi kişiyi katlediyorlar, onların kesik kafalarını ganimetlerle beraber Şah'ın dergâhına götürüyorlar⁴³.

5. 1555 Amasya Antlaşması ve Ahlat'ın durumu

Ama Safevîler Ahlat'ı bu kez de uzun süre ellerinde tutamamış, Kanunî Sultan Süleyman'ın Nahçıvan seferi sırasında burası yeniden Osmanlı kontrolüne girmiş, 1555 Amasya Antlaşması'na göre Ahlat ve çevresi kesin olarak Osmanlı'ya bağlanmıştır⁴⁴. Safevî tarihçilerinden Hasan Bey Rumlu "*Sultan Süleyman'ın Azerbaycan'dan Van kalesini ve Ahlat'ı etrafı ve çevresiyle birlikte aldığı*" yazar⁴⁵. R.Kılıç'ın da belirttiği gibi, Safevî yönetimi altındayken Ahlat, Azerbaycan eyaletine bağlıydı⁴⁶.

Böylece 1555 Amasya Antlaşması'nın ardından Osmanlı Devleti terkinde kalan Ahlat, Van Beylerbeyliği'ne bağlı Adilcevaz Sancağı'na dâhil edildi. Osmanlı yönetimi altına geçtikten sonra Ahlat için yeni bir kale inşa edildi⁴⁷. O.Kılıç'ın verdiği bilgilere göre, Ahlat'ın Şah Tahmasp tarafından yıkılan eski kalesi harabe şehir ile Taht-ı Süleyman Çayı arasında kalan bir tepe üzerinde bulunmaktaydı. Yeni kale ise Van gölü kıyısında inşa edilmiştir. Bu kalenin yapımına daha Sultan Selim zamanında, Çaldıran savaşının ardından başlanmış, fakat yarım kalmıştır. Eski kalenin 1552'de yıkılması sonucu 1554'de Nahçıvan seferinden dönen Sultan Süleyman tarafından Koca Zal Paşa ve Mimar Sinan burada bırakılarak yarım kalan kalenin daha da genişletilerek yapımının tamamlanması istenmiştir⁴⁸. Sultan Süleyman'ın emri üzerine inşasına başlanan kalenin kapısı üzerindeki kitabede H. 963 / M. 1555-1556 tarihi kaydedilmiştir⁴⁹.

Fakat bu onarım ve inşaat faaliyetlerine rağmen Ahlat eski şanına ulaşamadı. Ahlat'ta savaş sonrası gelişmelerle ilgili F.Sümer'in değerlendirmeleri dikkat çekicidir: "*Çeşitli sebeplerle Moğol istilâsından itibaren ehemmiyetini kaybetmeye başlayan şehir, Safevîler ve*

⁴³ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, III. c., s.1363; el-Kumî, Kadı Ahmed b. Şerefeddin el-Hüseyn el-Hüseynî. *Hulasatu't-Tevârih*, I. c., s.360-361.

⁴⁴ Kılıç, *XVI. yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat*, s.14; Tekin, *Ahlat Tarihi*, s.123-124.

⁴⁵ Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, III. c., s.1492; İsfâhanî, Muhammed Yusuf Vâleh. *Huld-i Berîn*, s.377.

⁴⁶ Kılıç, *Kanunî devri Osmanlı – İran münasebetleri*, s.238.

⁴⁷ Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas-ellerini fethi*, s.246.

⁴⁸ Kılıç, *XVI. yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat*, s.108.

⁴⁹ Sevgen, *Anadolu kaleleri*. I. c., s.33.

Osmanlılar zamanında Van gölü havzasının en sönük şehirlerinden biri hâline geldi. Van bir eyalet merkezi olurken Ahlat da Adilcevaz sancağının bir kazası hâline gelmişti. Nitekim Amasya Antlaşması'ndan bir yıl sonra yapılan tahrirde Ahlat'ın acıklı durumu açıkça görülmektedir. Defterde verilen rakamlara göre şehrin nüfusunun askerler, diğer vazifeliler ve din adamları dışında 1600 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Vergi veren Müslümanların sayısı ise 128 idi. Geçirdiği felâketler sebebiyle Ahlat'ta cami ve medreseyle ilgili hiçbir vakıf yoktur. Zikredilen tarihte mevcut vakfiyeler de zaviyelere ait olup çoğunun yeni tesis edildiği anlaşılmaktadır”⁵⁰.

---

⁵⁰ Faruk,Sümer,“Ahlat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, II. cilt, İstanbul, 1989, s.20-21.

SONUÇ

Van gölü havzasında stratejik bir öneme sahip Ahlat, XVI. yüzyılda iki Türk devletinin – Safevî ve Osmanlı devletlerinin arasında şiddetli mücadeleye sahne olmuştur. Makalemizde Farsça kaynakların bilgileri doğrultusunda bu süreci değerlendirmeye çalıştık.

1507 yılında Şah İsmail tarafından Safevî Devleti'ne bağlanan Ahlat, Yavuz Sultan Selim'in Azerbaycan seferinin ve Çaldıran savaşının ardından, 1515 yılında Osmanlı Devleti'nin terkiğine katılmıştır. 1532 yılında Şah Tahmasp Ahlat'ı ele geçirse de, 1533-1534 yılının kış mevsiminde bölge tekrar Osmanlı kontrolü altına düşmüştür. Kanunî Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferinin ardından 1535 yılında Şah Tahmasp, Ustaclu oymağının atlı birliklerini Ahlat üzerine göndermiştir. Bu birlikler Ahlat yöresinde Osmanlı kuvvetlerine karşı belli başarılar kazanmalarına rağmen burada tutunmayı başaramadılar. 1548 yılında Ahlat üzerine iki akın gerçekleştiren Safevî askerleri bölgeye büyük zarar verdiler. 1552 yılında bizzat Şah Tahmasp'ın kumandası altında olan Safevî ordusu sınıksız bir kuşatmanın ardından Ahlat kalesini fethetti. Ahlat halkının canlarının ve taşınabilir mallarının güvenliğini sağlayan Safevî Şahı kaleyi yıktı. Fakat 1555 yılında gerçekleşmiş Amasya Antlaşması ile Ahlat kesin olarak Osmanlı Devleti'ne katıldı. Böylece iki Türk Hanedanı arasında Ahlat ve çevresi uğruna yaklaşık yarım asır süren rekabet ve münakaşa Osmanlı'nın zaferiyle sonuçlandı. Ahlat'ın bu savaşlardan büyük zarar gördüğü anlaşılmaktadır.

Son olarak, bu makaleyi hazırlarken Ahlat tarihiyle ilgili bazı eserleri bana takdim ettiği için Hakan Yılmaz Bey'e teşekkürlerimi arz ediyorum.

KAYNAKÇA

- BİDLİSÎ, Şeref Han b. Şemseddin. ,1377, *Şeref-nâme*. Be ihtimâm-i Vladimir Velyaminov-Zernov. I-II. c. Tahran: İntişârât-ı Esâtîr
- CUNÂBEDÎ, Mirzâ Bey, 1378,*Ravzatü's-Safeviyye*. Be kûşîş-i Gulâm Rıza Tabâtabâyî Mevd. Tahran: İntişârât-i Danişgâh-i Tahran,
- DANİŞMEND, İsmail Hâmi, 1971,*İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*. II. c.: Türkiye Yayınevi ,İstanbul
- EFENDİYEV, Oktay. 2007,*Azerbaycan Safevîler Devleti*, Şark-Garp Neşriyatı, Bakü
- HANDEMİR, Giyâseddin ibn Humâmeddin el-Hüseynî,1380,*Târîh-i Habîbü's-Siyer*. Bâ mukaddime-yi Celâleddin Hümâyî. IV. c. Tahran: İntişârât-i Hayyâm,
- HEREVÎ, Emir Sadreddin İbrahim Eminî,1383,*Futûhât-i Şâhî (Târîh-i Safevî ez âğâz tâ sâl-i 920 hicrî-yi kamerî)*. Tashîh-o ta'lik-o tevzîh-o izâfât: Muhammed Rıza Nesîrî.: Encümen-i Âsâr ve Mefâhîr-i Ferhengî ,Tahran
- İSFAHÂNÎ, Muhammed Yusuf Vâleh, 1372,*Huld-i Berîn (İran der rûzgâr-ı Safeviyân)*. Be kûşîş-i Mîr Hâşim Muhaddis.: Bünyâd-i Mevkûfât-ı Dr. Mahmud Afşar, Tahran
- KAZVİNÎ, Budak Münşî, 1378,*Cevâhirü'l-Ahbâr (bahş-i târîh-i İran ez Karakoyunlu tâ sâl-i 984 hicrî-yi kamerî)*. Mukaddime-yo tashîh-o ta'likât: Muhsin Behrâmnejâd.: İntişârât-i Mîrâs-i Mektûb, Tahran
- KAZVİNÎ, Mirzâ Muhammed Tâhir Vahîd, 1383,*Târîh-i Cihânârâ-yi 'Abbâsî*. Mukaddime, tashîh ve ta'likât: Seyyid Said Mir Muhammed Sadık. Pejûheşgâh-i Ulûm-i İnsânî ve Mutâliât-i Ferhengî, Tahran
- KILIÇ, Orhan, 1999.*XVI. yüzyılda Adilcevaz ve Ahlat (1534-1605)*, Tamga Yayıncılık, Ankara
- KILIÇ, Remzi, 2006,*Kanunî devri Osmanlı – İran münasebetleri (1520-1566)*, İQ Kültür Yayıncılık, İstanbul
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, 1993,*Osmanlıların Kafkas-ellerini fethi (1451-1590)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

- eI-KUMÎ, Kadı Ahmed b. Şerefeddin el-Hüseyin el-Hüseyinî,1383,*Hulasatu't-Tevârîh*. Tashîh: İhsan İşrâkî. I. c. Tahran: İntişârât-i Danişgâh-i Tahran
- KÜTÜKOĞLU, Bekir, 1993,Osmanlı – İran siyasî münasebetleri (1578-1612), İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul
- MUSTAFAYEV, Şahin,1994,Vostoçnaya Anatoliya ot Akkoyunlu k Osmanskoy imperii. Vostoçnaya Literatura, Moskva
- RUMLU, Hasan, 1389,*Ahsenü't-Tevârîh*. Tashîh ve tahşiyeye, Abdülhüseyin Nevâî. III. c., İntişârât-ı Esâtîr, Tahran
- SEVGİN, Nazmi,1959,*Anadolu kaleleri*, I. c., Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara
- SÜMER, Faruk,1989, “Ahlat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, II. cilt, İstanbul
- SÜMER, Faruk, 1999,*Safevî devletinin kuruluşu ve gelişmesinde Anadolu türklerinin rolü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Şah Tahmasp'ın Tezkiresi*,1996,Fars dilinden tercüme ve mukaddime, Ebülfez Rahimov, Azereşr, Bakü
- ŞİRÂZÎ, Hâce Zeynel Abidin Ali Abdi Bey,1996,*Tekmiletü'l-Ahbâr (Safevî devri – Şah İsmail ve Şah Tahmasp devirlerinin tarihi)*, Fars dilinden tercüme, mukaddime ve şerhler,Ebülfez Rahimli, Elm, Bakü
- TEKİN, Rahmi, 2000,*Ahlat Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul
- TETEVÎ, Kadı Ahmed ve KAZVİNÎ, Âsef Han,1382,*Târîh-i Elfî*. Be tashîh-i Gulâm Rıza Tabâtabâ-yi Mevd. VIII. c. Tahran: İntişârât-i Elmî ve Ferhengî,
- TÜRKMAN, İskender Bey Münşi,2009,*Târîh-i 'Âlemârâ-yi 'Abbâsî*. I. c. Farsçadan tercümenin, ön sözün, şerhlerin ve göstericilerin müellifleri, O.Efendiyev ve N.Musalı, Tahsil Neşriyatı, Bakü
- UZUNÇARŞILI, 1988,İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*,II. c., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara